((سروشتی دەوڵەت لای سپینۆزا))

ئینتەرنێت

وەرگێرانی لەئینگلیزییەوە: شاسوار کەمال مەحمود

تێگەیشتنەکانی سپینۆزا بۆ ئاین دەرئەنجامێکی سیاسیان لێدەکەوێتەوە بەرادەیەك زۆربەی لێکۆڵەوەران لەکارەکانی سپینۆزا پێیان وایە لە نوسینی کتێبی (رێکەوتن-Treatise) سپینۆزا ئەجندایەکەی سیاسی هەبووە چونکە لەو کتێبەدا سپینۆزا رەخنەی توند ئاراستەی دەسەڵاتە ئاینییەکان دەکات بۆ دەست خستنە ناو کاروباری سیاسییەوە. لەم کتێبەدا سپینۆزا زۆر بە قوڵی چەمکی دەوڵەت شیدەکاتەوە، لەکاتێکدا زۆر بە سادەیی لە کتێبی ئەخلاق- (Ethic)- دا پێشتر باسی

کردبوو. ئاگاداربوون لە سروشتی راستەقینەی کۆمەڵگای سیاسی گرنگە بۆ ئاشنا بوون بە ئارگۆمێنتەکانی سپینۆزا دەربارەی ئازادی رۆشنبیری و ئازادی ئاین ، چونکە بە بۆ چوونی سپینۆزا ئازادی نەك هاوسەنگی (سیاسەتی باش) دەپارێزێت بەڵکو بناغەیەکی پتەوی ئەو سیاسەتەیە.

خۆپەرستی ئەخلاقی تاك دەکەوێتە دەرەوەی دەقی بەر لە سیاسەتەوە کە بە دەوڵەتی سروشت ناسراوە: ئەو دەوڵەتەی کە هیچ یاسا و ئاین و مۆراڵێك تیایدا بالاْ دەست نییە تاك ئازادە لەوەی چی دەکات و چۆن خۆی پەروەردە دەکات. لەم جۆرە دەوڵەتەدا تاك تەنها لەژێر کۆنترۆلی سروشتدایە و سەربەستە لەوەی چۆن دەگاتە ئامانج و مەبەستەکانی لەرێگەی عەقڵەوە یان لەرێگەی سۆز و ئارەزووە. مرۆڤ هەوڵ دەدات بۆ بەدەست هێنانی سودمەندیەکانی ژیانی بەهەر رێگایەك بێت: بەرێگە (راست و دروست) یان (هێزو تەڵەکەو درۆ) یان بەهەر رێگایەك کە بۆ خۆی بە گونجاوی دەزانێت لەهەمانکاتدا ئەو مرۆڤە بۆ خۆی بریار دەدات. (کێ و چی) رێگر و دوژمنە لەبەرامبەر گەیشتن بە ئامانجەکانی دا . بەلاْم لەراستیدا ئەم جۆرە حاڵەتە لەژیاندا ترسناکەو سەلامەت نییە. هۆبز پێی وایە- هاوکات (سپینۆزا) ش کە بەتوندی کەوتۆتە ژێر ئەم خوێندنەوەیەوە-: دەوڵەتی سروشتی(دەوڵەتیکی تەمەن کورت،تاکرەو، هەژار، درندە) یە. وەك کائینێکی عاقڵ (ئیمەی مرۆڤ) زوو هەستدەکەین پێویستە واز لەم جۆرە ژیانە بهێنن و بگەینە رێکەوتن و تێگەیشتنیتکی هاوبەش لەنێوانماندا بۆ رێگرتن لە خەون و حەزە (خۆپەرستییەکانی تاك) بۆ ژیان لەژێر سایەی یاسادا نەك لەژێر سایەی سروشتدا. بەم هەنگاوەش دەتوانین ژیان و سەلامەتی و بەرژەوەندیەکانمان بەیەکەوە بپارێزین. دەوڵەت ئەگەر (پادشایی) بێت. یان (حوکمی کەمینە) بێت یان دەوڵەتی (دیموکراسی) بێت. دەتوانێت پارێزگاری لەهێز و دەسەڵاتی خۆی بکات. هەرکاتێك سەرجەم تاکەکانی کۆمەڵگا (رێکەوتنی هاوبەشی) نێوانیان پاراست ئەویش لەرێگای نەشکاندنی (پەیمانی کۆمەلاْیەتی) کۆمەڵگاکەیان. مل کەچ بوون و گوێرایەڵ بوونی دەوڵەت پێچەوانەلای ئازادیەکانی ژیانمان نییە، لەکاتێکدا ئەگەر ئەوانەی فەرمانرەوایەمان دەکەن ، ئازادانە هەڵمانبژاردین و هاوکات فەرمان و داواکاریەکانیشیان پێچەوانەی بەرژەوەندیە بالاْکانمان نەبن. لەسەر دەوڵەت پێویستە ئەو ئازادیە بپارێزیت و هەر یاسایەکیش دەربکات دەبێت ببێتە هۆی پتەوکردنی جەستەی دیموکراسی لە کۆمەڵگادا. ئەم شێوەیە فۆرمی (سروشتی) حکومەتە کە لە هەناوی (پەیمانی کۆمەلاْیەتی) کۆمەڵگا گەشە دەکات ، لە دەوڵەتی دیموکراسیدا کە خەڵکی تەنها گوێرایەڵی یاسا دەبن، ئەو یاسایانەی لە بەرژەوەندی بالاْی کۆمەڵگادایە و دژی خراپ بەکارهێنانی دەسەلاْتیشە لەلایەن دەوڵەتەوە. لەدەوڵەتی دیموکراسیدا

دیموکراسیەت حوکمی گەل و دەوڵەتی ئازادی و سەلامەتییە لەکاتێکدا دەوڵەتی پادشایی حوکمی تاکەکەسی دەوڵەتی چەوساندنەوەو پێشێلکاریە.

لەکاتێکدا ئاین رۆڵێکی گرنگی لە رێکخستنی پەیوەندیەکانی نێوان هاولاّتیان بەلاّم پێویستە لەسەر دەوڵەت کۆنترۆلی سەرجەم لایەنە (دینی و دنیا) ییەکانی کۆمەڵگا بکات نابێت کڵێسا لە دامەزراوە دینی و دەوڵەتیەکان جیابکرێتەوە چونکە بەم هەنگاوە رێ لە تایفەگەری و ململانیی ئاینی دەگیرێت. سەبارەت بە تقوس و سروتە ئاینیە دەرەکیە کلیەکانیش پێویستە لەژێر دەسەلاّتی دەوڵەتدابن، چونکە ئەمە لە بەرژەوەندی هەموو کەسێکدایە چونکە لەم کاتەدا دەوڵەت هەست دەکات جێبەجێ کردنی ئەم سروتانە تەریبە لەگەڵ ئاشتی و سەلامەتی کۆمەڵگا. دەوڵەت پێویستە بەشێوەیەك کۆمەڵگا بەرێوەببات کە جێبەجێ کردنی فەرمانەکانی دەبێتە هۆی سەپاندنی یاساکانی خودا: پشتیوانی دەوڵەت لەدادگەری و چاکەکاری هێز دەبەخشێتە کۆمەڵگای مەدەنی. سەبارەت بە بیرو باوەڕ و قەناعەتە زاتیەکان ئەوانە مافی تایبەتی تاکەکەسن و دەوڵەت ناتوانێت کۆنترۆڵیان بکات و یاسایان بۆ دابێت هیچ کەسێك ناتوانێت بیرکردنەوەو بیروباوەڕی کەسێکی دی کۆنترۆڵ بکات ئەگەر دەوڵەت هەوڵێکی لەو شێوەیە بدات ئەوا کارەساتێکی وێرانەکەری لێدەکەوێتەوە. چونکە هەموو تاکێك مافی تایبەتی خۆیەتی بەچ شێوازێك بیر دەکاتەوەو ئازادیشە لەوەی چ جۆرە قەناعەتێکی هەیە. هاوکات هەوڵ دان بۆ سیتماتیزەکردنی قەناعەتەکانی تاکەکانی وەك ئەوەی دەوڵەت دەیەوێ کارێکی حەتمییە و زیان رەفاهیەتی گشتی کۆمەڵگا دەگەیەنێت چونکە مرۆڤەیەکان لە یەکتر جیاوازن و حەزو خولیا جودایان هەیەو ناکرێت لەقاڵب بدرێن. سپینۆزا پێی وایە رەفتار و گوفتارکانی تاك سنوردار ناکرێن تەنها لەو کاتەدا نەبێت کە ئەو رەفتارو گوفتارانە دەبنە هۆی هەرەس پێهێنانی (پەیمانی کۆمەلاّیەتی) گۆمەڵکا•

سەر ئەنجام دەگەینە ئەو تێگەیشتنەی کە باشترین دەوڵەت ئەو دەوڵەتەیە ئازادی بیرکردنەوەو ئازادی بیرو باوەڕ دابین بکات بە دڵنیاییەوە هەندێك جار لە هەناوی ئەو ئازادیەدا سوکایەتی و پێشیلکاری روودەدەن ، بەلاّم هەوڵدان بۆ کۆنترۆل کردنی سەرجەم لایەنەکانی ژیانی کۆمەڵگا لە رێگای یاسایەوە وەك قوڵ کردنەوەی گرفتەکانە نەك چارەسەرکردنیان. سپینۆزا پێی وایە فراوان بوونی مەوداکانی ئازادی دەبێتە هۆی گەشەپێدانی زانست و هونەر (سپینۆزا) زیاتر روونی دەکاتەوەو ئەڵێت: ئەو شوێن و کەسانەی دەسەلاّتدارانیان ئازادن لەسەرجەم

سپینۆزا

لایەنەکانی ژیاندا سەرکەوتوون.

لەکۆتایی وتارەکەمدا دەگەنە ئەو قەناعەتەی مەحاڵە بتوانین باس لە ئازادی و لێبوردەیی بکەین بەپێ سپینۆزا.

سەرچاوە: ئینتەرنێت

Stanford Encyclopedia of Philosophy